

Тема наукової роботи:

**ІНКЛЮЗИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ
ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ**

ШИФР РОБОТИ:

Моя професія

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПСИХОЛОГІВ	6
1.1 Компетентнісний підхід у професійній підготовці психологів	6
1.2 Особливості розвитку інклюзивної компетентності майбутніх психологів.....	9
1.3 Компетентність психолога у контексті інклюзивного освітнього середовища	13
Висновки до розділу.....	17
РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ КОМПОНЕНТІВ ІНКЛЮЗИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ.....	18
2.1 Діагностика розвитку компонентів інклюзивної компетентності студентів-психологів	18
2.2 Тренінг розвитку інклюзивної компетентності студентів-психологів..	24
2.3 Практичні рекомендації науково-педагогічним працівникам щодо розвитку інклюзивної компетентності майбутніх психологів	27
Висновки до розділу.....	39
ВИСНОВКИ.....	31
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ.....	33
ДОДАТКИ.....	41

ВСТУП

Актуальність дослідження. Входження України до європейського освітнього простору та демократичні реформи спричинили зміну ставлення українського суспільства до проблем інклюзії та інклюзивної освіти. Дослідження інклюзивної компетентності як складової професійної підготовки психолога є дуже актуальним у сучасному світі, оскільки суспільство стає все більш свідомим та розуміє важливість інклюзивної освіти та підтримки людей з особливими потребами. Особливо важливою є роль психологів у цьому процесі, оскільки вони відіграють ключову роль у підтримці психічного та емоційного стану дітей з особливими потребами, їх родин та навчальних закладів.

Інклюзивна компетентність психолога передбачає знання специфічних психологічних потреб дітей з різними особливостями, вміння працювати з ними в інклюзивному навчальному середовищі та вміння співпрацювати з вчителями, родинами та іншими професіоналами для створення оптимальних умов для їх розвитку та успіху. Зростання кількості дітей з особливими потребами, а також зростання свідомості суспільства про їхні права та потреби, підкреслює необхідність налагодження якісної підготовки психологів у сфері інклюзивної освіти. Таке дослідження також може виявитися корисним для поліпшення методів навчання психологів, розробки нових навчальних програм та курсів, що спрямовані на розвиток інклюзивної компетентності. Враховуючи складність та різноманіття потреб дітей з особливими потребами, постійне вдосконалення професійної підготовки психологів у цій галузі є важливим аспектом забезпечення якісної підтримки для всіх дітей у системі освіти.

Ряд дослідників, таких як К. Бірюкова, В. Вишківська, І. Демченко, С. Наход, Н. Рокосовик, В. Товстоган та ін. у своїх працях підкреслюють важливість цієї компетентності. Вони акцентують увагу на тому, що інклюзивна компетентність дає можливість: розуміти та враховувати особливості дітей з різними потребами; створювати доступне та комфортне

середовище для всіх учасників освітнього процесу; ефективно працювати з інклюзивними класами та групами.

Окрім цього, значну увагу дослідники приділяють проблемі готовності майбутніх психологів до роботи у закладах інклюзивного спрямування. Праці К. Бовкуш, О. Василенко, О. Запорожець, Н. Пророк та А. Руденок та ін. свідчать про те, що підготовка психологів до роботи в інклюзивному середовищі має включати: вивчення теоретичних основ інклюзивної освіти, оволодіння практичними навичками роботи з дітьми з різними потребами, формування особистісних якостей, необхідних для роботи в інклюзивному середовищі.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх психологів.

Предмет дослідження – інклюзивна компетентність як складова професійної підготовки майбутніх психологів.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та емпіричному дослідженні розвитку компонентів інклюзивної компетентності майбутніх психологів.

Завдання дослідження:

1. Провести теоретичний аналіз проблеми професійної підготовки психологів. Охарактеризувати особливості розвитку інклюзивної компетентності майбутніх психологів.

2. Емпірично дослідити розвиток компонентів інклюзивної компетентності майбутніх психологів.

3. Розробити тренінг розвитку інклюзивної компетентності майбутніх психологів. Сформулювати практичні рекомендації викладачам вищих навчальних закладів з розвитку інклюзивної компетентності майбутніх психологів.

Для проведення дослідження ми використовували різноманітні методи, включаючи теоретичні (аналіз наукових джерел) та емпіричні (опитувальники та тестування).

Практичне значення дослідження полягає в можливості використання розробленого нами тренінгу та практичних рекомендацій при підготовці майбутніх психологів у закладах вищої освіти.

База дослідження: емпіричне дослідження проводилося на базі Хмельницького національного університету, в якому взяли участь 50 студентів спеціальності "Психологія".

Структура роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, переліку джерел посилання (63 найменування) та двох додатків. Загальний обсяг роботи – 52 сторінки машинописного тексту (основна частина – 33 сторінки).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПСИХОЛОГІВ

1.1 Теоретичний аспект сутності та складової професійної компетентності психолога

У сучасній державі поширюється проблема забезпечення психологічної підтримки різним групам населення, що потребують соціально-інклюзивного супроводу – таким чином, виникає необхідність розвитку компетентності у майбутніх психологів. Згідно з Н. Салівомом, "компетентність" описує інтегральну якість особистості, виявляючи її готовність та здатність до діяльності. На основі отриманих знань та досвіду, здобутих під час навчання та взаємодії з оточуючим середовищем, ця навичка спрямована на самостійну активну участь у різних виданнях діяльності. [48]. У психологічному словнику, "компетентність" визначається як психосоціальна якість, що впливає з відчуття власної успішності й корисності, допомагаючи особі усвідомити свою здатність ефективно спілкуватися з оточуючими [61, с. 203].

У підручнику І. Литвин, В. Басик, Т. Гавриленко та М. Галушко пропонується відрізнити "компетенцію" і "компетентність" від "знань, умінь, навичок". Вони вважають, що "компетенція" описує взаємопов'язані якості особистості щодо певних предметів, а також мотивацію, цінності, гнучкість мислення, самостійність і вольовість [43]. О. Затворнюк розуміє під "компетентністю" якість та рівень підготовки фахівця, що виявляється в його роботі та здатності приймати раціональні рішення у різних ситуаціях. Автор вважає, що формування компетентності пов'язане зі самооцінкою та самоаналізом особистості, що є внутрішньою мотивацією для професійного зростання [19].

С. Наход, досліджуючи включаючи компетентність у "soft skills" майбутніх педагогів початкових класів, виявила, що "компетенція" означає соціально-обумовлені вимоги до рівня підготовки фахівця, тоді як

компетентність визначає рівень відповідності цим вимогам, що визначає професійний успіх педагога у конкурентному середовищі [38]. А. Колупаєва стверджує, що компетенція впливає з навчання та саморозвитку, виявляючи себе у знаннях, навичках, досвіді та цінностях, тоді як компетентність полягає в здатності використовувати ці компетенції у різних життєвих ситуаціях [28].

Поняття "професійна компетентність" та "професійна компетентність психолога" мають різні визначення. За словами Є. Огарьова, професійна компетентність полягає у стійкій здібності особистості до діяльності, яка включає глибоке розуміння завдань, активне оволодіння досвідом, вміння вибирати ефективні засоби діяльності, відчуття відповідальності та здатність до навчання на помилках [49].

За висновками Б. Гершунського, професійна компетентність підкреслюється рівнем освіти, практичним досвідом та унікальними здібностями особистості, а також відданістю неперервному самовдосконаленню та творчому й відповідальному ставленню до професійної справи [36]. У своїх роботах Т. Здоровець розглядає професійну компетентність психолога як здатність ефективно вирішувати завдання соціалізації особистості, забезпечуючи її інтеграцію в суспільство через розвиток ціннісних орієнтацій та формування практичних навичок для бажаної самореалізації [21]. Н. Чепелева підкреслює, що професійна компетентність психолога полягає у комплексному знанні, необхідному для успішної професійної діяльності, яке включає як практичні методики та вміння, так і творчий підхід та особистісний характер [59]. Д. Супрун стверджує, що професійна компетентність психолога у закладі освіти вимагає впровадження системи, яка спрямована на досягнення результативності та якості в навчально-виховному процесі [53]. О. Борзенкова визначила основні складові професійної компетентності психолога як: рефлексивний компонент, який характеризується здатністю використовувати знання та набуті навички у практичній діяльності; інтегративний компонент, який

передбачає використання знань з різних галузей та прагнення до професійного зростання; концептуальний компонент, який включає психологічні та методичні знання, зокрема теорію навчання і розвитку дітей [45].

Л. Руденко та О. Маркушевська вважають, що у формуванні професійної компетентності психолога ключове значення має мотиваційно-ціннісний компонент. Вони стверджують, що цей компонент відображає систему мотивів, що спонукають психолога до діяльності, включаючи навчальну. Авторки вважають, що мотиваційно-ціннісний компонент спрямовує психолога на систематичне засвоєння знань та вдосконалення професійної діяльності [45].

У своїх роботах Л. Руденко також відзначає необхідність підвищення рівня професійної компетентності майбутніх психологів. Вона рекомендує виділити такі компоненти у структурі компетентності майбутніх психологів: ціннісно-цільовий, змістовний, діяльнісно-творчий та особистісно-позиційний [46]. Г. Афузова вважає, що структура професійної компетентності психолога складається з таких взаємопов'язаних компонентів: мотиваційно-цільовий, який включає мотиви та цілі; емотивно-гностичний, який характеризується чуттєво-інформаційними утвореннями; регулятивний, що складається з контрольно-оцінювальної та вольової складових [3].

Проаналізувавши роботи Л. Дибкової, ми з'ясували, що науковиця у структуру професійної компетентності психолога включає наступні складові: навички у професійній сфері; вміння у комунікації; здатність до саморегуляції та розвитку особистості; інформаційна компетентність. За Д. Супруном складовими професійної компетентності психологів у сфері спеціальної освіти є: професійно-мотиваційний; когнітивно-компетентнісний; операційно-діяльнісний; результативно-рефлексивний [53].

Отже, дослідники мають різні погляди на визначення поняття "професійна компетентність психолога" та її складових. Однак, важливо

зазначити, що успішна інклюзія дітей з особливими освітніми потребами (далі ООП) у загальноосвітній простір країни неможлива без високої професійної підготовки фахівців, зокрема психологів, які забезпечують ефективне та продуктивне функціонування всіх учасників цього простору.

1.2 Особливості розвитку інклюзивної компетентності майбутніх психологів

Розвиток інклюзивної компетентності майбутніх психологів розглядається в контексті їх професійної кваліфікації. Ряд авторів досліджують різні аспекти інклюзивної компетентності. Зокрема, С. Максимюк визначає її як набір знань і вмінь, необхідних для ефективного виконання професійних обов'язків у сфері інклюзивного навчання [34].

В своїх роботах Є. Клопота та О. Ротко розглядають інклюзивну компетентність як частину професійної компетентності педагога, виокремлюючи ключові змістовні і функціональні аспекти. М. Чайковський визначає інклюзивну компетентність як інтегративну особистісну якість, що впливає на здатність педагога забезпечувати освітні потреби учнів з ООП та створювати умови для їхнього повноцінного розвитку [27].

Згідно з Т. П'ятаковою, інклюзивна компетентність позначається на здатність педагога вирішувати професійні завдання в умовах інклюзивного підходу до освіти [42]. Погляд Ю. Бойчука на це питання полягає в тому, що інклюзивна компетентність педагога дозволяє йому успішно виконувати свої професійні обов'язки в інклюзивному середовищі та забезпечувати повноцінну соціалізацію всіх учнів [6]. У спільній монографії автори Ю. Бойчук, О. Бородіна, О. Микитюк розглядають інклюзивну компетентність як частину професійної компетентності, яка гарантує ефективне здійснення інклюзивної роботи, вказуючи, що така компетентність формується лише через участь студентів у інклюзивних процесах [6].

Згідно з Н. Клименюк, термін "інклюзивна компетентність" визначається як інтегративно-особистісна професійна підготовка, що дає

змогу фахівцю здійснювати професійну діяльність у контексті інклюзивного виховання шляхом створення умов для розвитку особистісних та соціальних потенцій [25]. Ми підтримуємо думку О. Кучерук, яка стверджує що інклюзивна компетентність фахівця є результатом інтегративно-особистісного розвитку, який дозволяє йому успішно виконувати свої обов'язки в інклюзивному навчальному середовищі, урахуваючи потреби осіб з ООП та сприяючи їхньому повному включенню і розвитку [32].

Аналізуючи наукові напрацювання, ми з'ясували, що С. Наход висловлює думку, що інклюзивну компетентність педагога слід розглядати як ключовий елемент його "soft skills", та виокремлює такі компоненти інклюзивної компетентності педагога: аксеологічний, прогностичний, інноваційний, соціально-комунікативний, акмеологічний [38].

У підтвердження думки С. Находи, Г. Косарева визначає компоненти інклюзивної компетентності педагога, окреслюючи їхні критерії: ціннісне ставлення до інклюзивної освіти; сформованість знань та вмінь, необхідних для роботи в інклюзивному середовищі; розвиток особистісних якостей; здатність фахівця до саморефлексії і самоуправління [30].

Проаналізувавши напрацювання Е. Клопота та О. Клопота, ми з'ясували, що науковці вважають, що впровадження процесу формування інклюзивної компетентності дозволить фахівцям почуватися впевнено та комфортно у такому середовищі, збільшить їх впевненість у власних професійних здібностях та зробить роботу з дітьми та молоддю з ООП більш ефективною. Проте процес формування інклюзивної компетентності всіх учасників освітнього середовища повинен пройти кілька послідовних етапів: від виявлення опору або неприхильності, через пасивну участь, до активного прийняття, коли ідея інклюзії стає основою для втілення професійних ролей фахівців [26].

У своїх роботах Ю. Бойчук та О. Бородіна описують інклюзивну компетентність як комплексний набір знань, навичок, особистісних якостей та методів, необхідних для ефективною роботи в інклюзивному середовищі. За

їхніми словами, формування цієї компетентності у майбутніх фахівців соціономічного профілю відбувається за такими напрямками: розвиток позитивної мотивації до роботи з людьми з особливими потребами, формування ціннісного ставлення до інклюзії та прийняття різноманітності, оволодіння знаннями про нозології, навчання спеціальним методам та прийомам роботи в інклюзивному середовищі, формування здатності до самоаналізу та самооцінки своєї діяльності, розвиток готовності до постійного самовдосконалення та вдосконалення своїх навичок [61].

Згідно досліджень В. Вишківської, О. Ілішової, В. Товстоган інклюзивну компетентність суб'єктів освітнього процесу слід розглядати як здатність якісно виконувати професійні та педагогічні обов'язки в інклюзивному середовищі [8].

На думку дослідниці К. Бірюкової зміст компетенцій як структурних компонентів інклюзивної компетентності психолога: особистісні: повага до різноманітності; зацікавленість участі у процесі інклюзивного супроводу, враховуючи різні можливості дітей з ООП; бажання забезпечити максимальну інклюзію цих дітей в освітнє середовище; міжособистісні: здатність налагоджувати психологічний контакт з усіма учасниками міждисциплінарного супроводу; навички керування взаємодією та організації вчителя у навчальному процесі для всіх учнів, незалежно від їхніх індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів у контексті інклюзивного середовища; вміння встановлювати толерантні взаємовідносини між учасниками навчального процесу в інклюзивному освітньому середовищі; діяльнісний підхід: забезпечення сприятливих умов для кожного учня, враховуючи його особистість, індивідуальні потреби, можливості та інтереси; вміння застосовувати методикку інклюзії; здатність визначати сильні сторони учня з особливостями розвитку, створювати індивідуальні програми зростання, визначати зміст та послідовність впровадження психологічних стратегій втручання; реалізація цих стратегій, проведення оцінки та моніторингу прогресу розвитку учня. [4].

У дослідженні А. Руденко та І. Гуляк зазначено, що до основних способів розвитку інклюзивної компетентності майбутніх психологів слід віднести: збільшення рівня інформаційної обізнаності щодо законодавства у сфері інклюзивної освіти. Внутрішнє освоєння теоретичних знань та практичних навичок з освітніх компонентів, таких як: клінічна психологія, патопсихологія, нейропсихологія, спеціальна психологія, психогенетика, інклюзивна освіта тощо. Дослідниці також вказують, що майбутнім психологам для успішної професійної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі важливо опанувати сучасні психологічні та інформаційно-комунікативні технології [44].

Отже, можна зробити висновок, що розвиток інклюзивної компетентності майбутніх психологів, як аспект професійної підготовки майбутнього психолога, має свої особливості. Вже під час навчання в університеті спеціалісти з психології повинні розвивати особистісні, міжособистісні та діяльнісні компетенції які сприятимуть формуванню інклюзивної компетентності. Вони також повинні мати позитивне ставлення та емоційно приймати дітей та молодь з ООП, активно працювати над власним розвитком і готовністю до професійної діяльності в умовах інклюзії.

1.3 Компетентність психолога у контексті інклюзивного освітнього середовища закладу освіти

Дослідження К. Бірюкової, Т. Бондар, А. Руденко, О. Савицької, Т. Скрипник, М. Харченко та інших присвячені формуванню інклюзивної компетентності психологів, які є активними учасниками інклюзивного навчального середовища закладу освіти. Наприклад, за словами І. Садової, інклюзивна освіта потребує налагодженого навчального середовища, кваліфікованих спеціалістів і спільної роботи з класним вчителем. Завдяки такій співпраці, професійна діяльність вчителя доповнюється зусиллями команди спеціалістів. Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами (далі ООП) здійснюється учасниками

міждисциплінарної команди, з урахуванням індивідуальних потреб та можливостей кожної дитини. Кінцевий результат діяльності кожного фахівця оцінюється згідно з визначеними функціями [47]. І. Луценко зауважує, що інклюзивне навчання дітей з ООП є складним педагогічним процесом, який вимагає не тільки ефективної роботи вчителя, але й участі всієї команди супроводу, яка включає психологів, корекційних педагогів, логопедів та асистентів педагога. У такій команді психологи відіграють координуючу роль [33].

Один із ключових аспектів роботи психолога в складі команди супроводу полягає в забезпеченні психологічної підтримки педагогів. Це необхідно для забезпечення успішності навчання дітей з ООП в інклюзивному середовищі. Психолог повинен допомагати педагогічному колективу адаптувати навчальне середовище до потреб і можливостей цих дітей. Це включає надання додаткових послуг, спостереження за динамікою їхнього розвитку, вивчення пізнавальної активності, виявлення сильних та слабких сторін та розробку планів їх урахування у навчальному процесі та взаємодії з іншими [23]. Крім того, психолог повинен налагоджувати тісну співпрацю з фахівцями інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ), чиє завдання полягає в консультативній допомозі всім учасникам освітнього процесу щодо питань інклюзії. Це включає надання науково-методичної допомоги та комплексну оцінку розвитку дітей з ООП [22]. За результатами проведеної комплексної оцінки визначаються освітні потреби дітей, розробляються індивідуальні програми розвитку з урахуванням їх поточного та потенційного розвитку, а також створюється відповідне корекційно-розвивальне середовище [24].

В своїх роботах А. Обухівська підкреслює, що батьки дітей з ООП є важливими учасниками інклюзивного освітнього простору. Тому психолог повинен розвивати у батьків здатність свідомо сприймати стан і результати навчання своєї дитини, співпрацювати з вчителями та бути їхніми активними помічниками. Батьки повинні бути добре ознайомлені з перевагами і

недоліками різних форм навчання своїх дітей та брати активну участь у навчальному процесі. Також А. Обухівська вказує на те, що психолог повинен звертати увагу не лише на дітей з ООП, але й на дітей з нормативним розвитком, які також є важливими учасниками інклюзивного навчання. Важливо, щоб ці діти приймали своїх однокласників з особливими потребами, навчалися толерантній взаємодії з ними, надавали допомогу та проявляли співчуття, створюючи умови, в яких дитина з ООП відчувала себе рівною з усіма. Без цього, за словами авторки, успішна соціалізація дітей з ООП є неможливою [39].

Отже, А. Обухівська робить висновок, що психолог в закладі освіти, де навчаються діти з ООП, забезпечує: систематичне вивчення психофізичного розвитку дітей, їх мотивів поведінки та діяльності з урахуванням індивідуальних особливостей; створює психологічні умови для їхнього саморозвитку та самовиховання; сприяє виконанню освітніх і виховних завдань закладу освіти. У співпраці з педагогами, асистентами педагогів, логопедом, спеціальним педагогом, соціальним педагогом та батьками психолог, як координатор цієї міждисциплінарної команди, здійснює супровід дітей з ООП.

Проаналізувавши праці Т. Скрипник, ми погоджуємося з її думкою, що міждисциплінарний командний супровід дітей з ООП передбачає як скоординованість та системну взаємодію, підтримку та допомогу так і супровід цих дітей в закладі освіти. Учасникам супроводу слід спланувати та розробити загальну освітню стратегію роботи з дитиною, розробити індивідуальну програму розвитку з постійним моніторингом її динаміки. Спільна робота учасників міждисциплінарної команди супроводу дитини з ООП служить показником успішності її навчання [51].

Аналізуючи діяльність учасників міждисциплінарної команди супроводу дитини з ООП, А. Обухівська вказує на необхідність вміння психолога визначати, які методики слід використовувати під час діагностичних досліджень, а також як адаптувати наявні методичні матеріали

для вивчення інтелектуального розвитку дитини незалежно від впливу зовнішніх факторів, таких як сім'я, культурні особливості, освітнє середовище і т. д. Також науковиця вказує, що психологи, що працюють з дітьми з ООП, забезпечують їхнє навчання та розвиток у закладі освіти за певним алгоритмом [39].

Під час дослідження особливостей психічного розвитку дітей з ООП психолог визначає чинники, що впливають на їхню навчальну діяльність, спілкування та соціальну адаптацію, а також ресурси, які можна використовувати для корекційно-розвивальної роботи з ними. Враховуючи тип порушення розвитку та потенційні можливості дитини, організовується психокорекційна діяльність.

Отже, впровадження інклюзивного навчання вимагає від психолога інклюзивної компетентності та постійної взаємодії з усіма учасниками команди супроводу дітей з ООП. Готовність учасників до такої взаємодії психолог формує через тренінги, лекції, семінари, консультації та інші заходи.

Висновки до розділу. За результатами аналізу наукових джерел висловлено думку, що професійна компетентність психолога охоплює комплекс знань, необхідних для успішного виконання професійних обов'язків, а також вимагає наявності творчого мислення та активної діяльності. Щодо інклюзивної компетентності психолога, вона тлумачиться як рівень знань і вмінь фахівця, необхідних для виконання професійних завдань у контексті інклюзивного навчання.

Розвиток інклюзивної компетентності у майбутніх психологів включає специфічні аспекти, оскільки під час навчання у вищих навчальних закладах вони мають сформувати компетенції, які включають особистісні, міжособистісні та діяльнісні аспекти. Психологи відіграють координуючу роль у міждисциплінарних командах, які супроводжують дітей з ООП у закладах освіти.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ КОМПОНЕНТІВ ІНКЛЮЗИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

2.1 Діагностика компонентів інклюзивної компетентності майбутніх психологів

Враховуючи раніше визначені компоненти інклюзивної компетентності психолога, у нашому емпіричному дослідженні ми використали комплекс діагностичних методик та методів: опитувальник "Стиль саморегуляції поведінки"(для визначення особистісної компетенції); методика "Діагностика лідерських здібностей"; методика "Оцінка комунікативних і організаторських схильностей – КОС"(для з'ясування міжособистісної компетенції); анкета "З'ясування обізнаності студентів-психологів про поняття «інклюзивна освіта» (для визначення діяльнісної компетенції).

У дослідженні брали участь 50 студентів спеціальності «Психологія» Хмельницького національного університету (далі - ХНУ). Для вивчення рівня розвитку особистісної компетенції майбутніх психологів використовувався опитувальник "Стиль саморегуляції поведінки", який охоплює загальний рівень саморегуляції та такі компоненти, як планування, моделювання, оцінювання результатів, програмування, самостійність та гнучкість [37]. Загальний огляд результатів дослідження рівнів розвитку саморегуляції у майбутніх психологів представлено у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 – Результати опитування студентів-психологів за допомогою опитувальника "Стиль саморегуляції поведінки"

Регуляторні шкали	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
Планування	26	44	34
Моделювання	28	54	18
Програмування	34	40	26
Оцінювання результатів	10	54	36
Гнучкість	16	54	26
Самостійність	18	40	42
Загальний рівень саморегуляції	18	64	16

Як можна побачити з таблиці 2.1, всі аспекти саморегуляції поведінки майбутніх психологів, а також їхня загальна рівень саморегуляції, знаходяться на середньому рівні розвитку. Високі показники розвитку компонента саморегуляції, такого як "планування", спостерігаються у 34% досліджуваних, що свідчить про сформованість у них потреби в усвідомленому плануванні своєї діяльності. Їхні плани є реалістичними, деталізованими і стійкими, а цілі діяльності встановлюються самостійно.

Також спостерігаються високі показники розвитку компонента саморегуляції поведінки, який відноситься до "оцінювання результатів". Високий рівень цього компонента відзначено у 36% досліджуваних, що свідчить про їхню здатність адекватно оцінювати неузгодженість отриманих результатів з метою діяльності та її причин, а також гнучко адаптуватися до зміни умов. Високі показники "самостійності" виявлено у 42% досліджуваних, що свідчить про їхню здатність самостійно організовувати діяльність, планувати та контролювати хід виконання завдань, аналізувати та оцінювати результати своєї діяльності.

Підводячи підсумок, можна зазначити, що більшість досліджуваних мають середній рівень саморегуляції поведінки, що вказує на необхідність вжиття заходів для її поліпшення. Бо чим вищий рівень усвідомленої регуляції поведінки, тим ефективніше людина адаптується до нових викликів, більш впевнено веде себе у незнайомих ситуаціях і досягає стабільних результатів у вже знайомих сферах діяльності.

Для оцінки міжособистісної компетентності майбутніх фахівців у галузі психології була використана методика, розроблена Є. Жаріковим і Е. Крушельницьким, під назвою "Діагностика лідерських здібностей". Результати аналізу рівнів розвитку лідерських вмінь у студентів-психологів представлені на рис. 2.1.

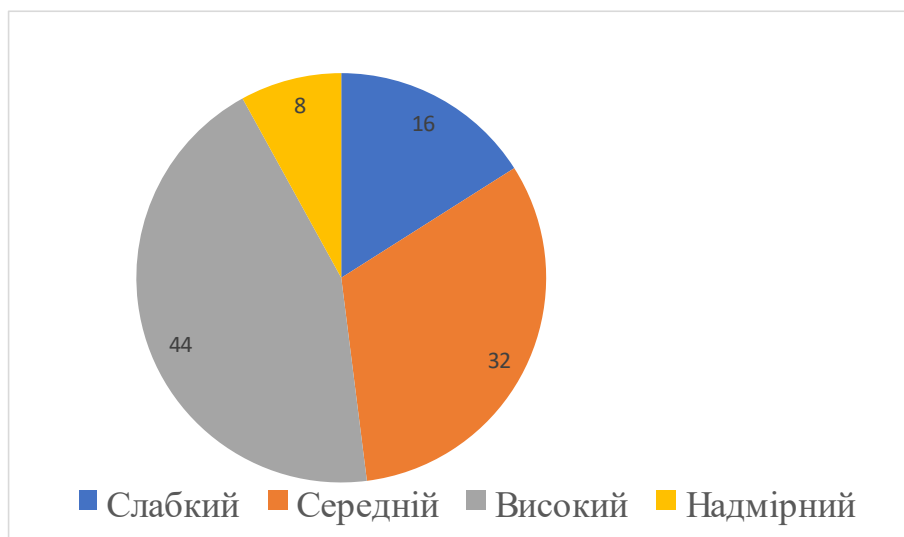

Рисунок 2.1 – Результати дослідження лідерських здібностей майбутніх психологів (у %)

Інформація на рисунку 2.1 показує, що 44% учасників дослідження мають високий рівень лідерських здібностей, що свідчить про їхню силу волі, активність та наполегливість. Для 32% студентів-психологів характерний середній рівень лідерських якостей, що є задовільним показником. Однак 16% учасників мають слабо розвинені лідерські здібності, що свідчить про їхню низьку лідерську потенцію. Цікавим є те, що четверо досліджуваних (8%) мають виражену схильність до лідерства, що може вказувати на риси диктатора, що не є властивими професії психолога.

З метою комплексної оцінки міжособистісної компетенції майбутніх психологів було задіяно методику "Оцінка комунікативних і організаторських схильностей – КОС". Цей інструментарій дозволяє дослідити рівень розвитку комунікативних та організаторських здібностей респондентів, які проявляються в різних сферах діяльності та міжособистісному спілкуванні. Результати діагностики, що візуалізовані на рисунку 2.2, дають уявлення про розподіл рівнів розвитку комунікативних та організаторських схильностей у вибірці студентів-психологів.

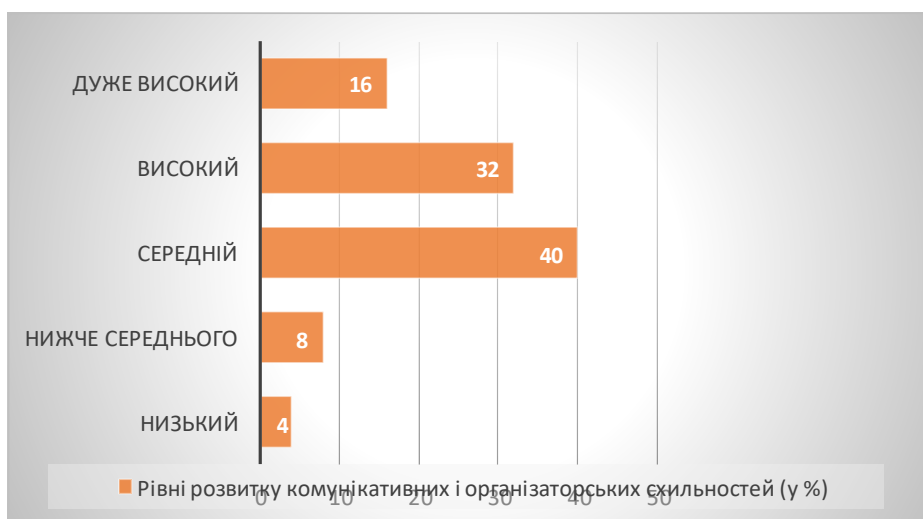

Рисунок 2.2 – Результати дослідження рівнів розвитку комунікативних і організаторських схильностей у майбутніх психологів (у %)

Згідно з даними на рис. 2.2, більшість об'єктів дослідження (40%) мають середній рівень комунікативних і організаторських навичок. Це свідчить про їх бажання спілкуватися, розширювати соціальні контакти та відстоювати власну думку, хоча стійкість цих навичок може бути нестійкою. У 32% студентів-психологів зафіксовано високий рівень розвитку комунікативних і організаторських навичок, що вказує на їхню здатність швидко адаптуватися, знаходити нових друзів та брати участь у громадських заходах. Цікавим є той факт, що 16% учасників дослідження проявили дуже високий рівень цих навичок, що свідчить про їхню активність та наполегливість у різних сферах життя. У 8% об'єктів дослідження виявлено низький рівень комунікативних і організаторських навичок, що може свідчити про їхню нездатність до спілкування та встановлення контактів з оточуючими. Таким студентам необхідна додаткова робота з розвитку цих навичок. На жаль, у 4% учасників дослідження виявлено недостатній рівень комунікативних і організаторських навичок, що вимагає додаткової серйозної роботи над їх вдосконаленням.

Для вивчення діяльнісної компетенції майбутніх психологів було розроблено та проведено власну анкету "Виявлення знань про поняття «інклюзивна освіта»". Учасникам було запропоновано оцінити свої знання за

10-бальною шкалою з інклюзивної освіти. Анкета містила десять запитань, на які досліджуванним надавалась можливість обрати відповідь з варіантів або ж самостійно сформулювати їх (Додаток А). За результатами анкетування стало відомо, що 16% студентів оцінили свої знання з інклюзивної освіти на найвищий бал "10", 32% респондентів - на бали "9-8", 44% - на бал "7", а решта 8% - на бали "6-5" і нижче. Отже, більшість майбутніх психологів володіють знаннями з інклюзивної освіти на середньому або нижчому за середній рівні. Результати діагностики рівнів знань студентів-психологів з інклюзивної освіти подані на рисунку 2.3.

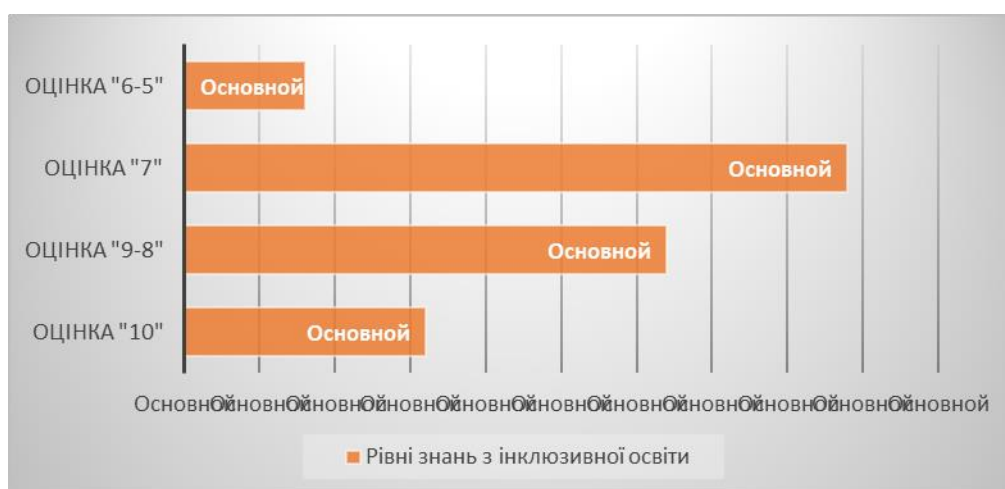

Рисунок 2.3 – Результати дослідження рівнів знань майбутніх психологів з інклюзивної освіти (у %)

Результати на запитання анкети, щодо відвідування студентами інклюзивних закладів освіти під час навчання в університеті, більшість опитаних відповіли негативно – "ні" (70%), тоді як інша група респондентів (30%), зазначила, що вони мали досвід відвідування інклюзивних закладів під час свого навчання у школі або через родичів, які відвідують такі заклади. Результати дослідження практики відвідування інклюзивних закладів студентами-психологами представлені на рисунку 2.4. (Додаток Б).

Стосовно питання анкети: "Що з наведеного нижче визначає поняття "інклюзія"?" більшість опитаних (60%) обрали правильні відповіді. У решти 40% респондентів не було можливості дати правильну відповідь на це запитання. Результати дослідження рівнів знань студентів-психологів про

інклюзію подано на рисунку 2.5. (Додаток Б). Цікавими є відповіді студентів-психологів на запитання анкети про те, для кого призначена інклюзивна освіта в Україні та світі. За результатами, більшість, а саме 76% змогли правильно відповісти на це запитання, тоді як четверта частина (24%) респондентів має лише поверхнєве розуміння користувачів інклюзивних послуг (рис. 2.6). (Додаток Б). Щодо питання про те, що таке інклюзивний освітній простір, лише 64% студентів надали правильну відповідь, а 36% не мають уявлення про це поняття (рис. 2.7). (Додаток Б). За результатами опитування видно, що 60% студентів розуміють умови створення інклюзивного освітнього середовища в закладі освіти, тоді як 40% не мають належного уявлення про ці умови (рис. 2.8). (Додаток Б). Ми встановили, що 60% студентів-психологів мають розуміння про роботу мультидисциплінарної команди фахівців у закладах інклюзивної освіти, у той час як 40% опитаних не мають такого розуміння (рис. 2.9). (Додаток Б). Також більшість учасників опитування (56%) мають правильне уявлення про "інклюзивну компетентність" фахівців закладів інклюзивної освіти, в той час як 44% не розуміють сутності цього виду компетентності (рис. 2.10). (Додаток Б). Позитивним фактом є те, що 80% респондентів можуть надати правильні характеристики осіб з ООП, у той час як 20% опитаних не мають належного розуміння про цю категорію осіб (рис. 2.11). (Додаток Б). На останнє запитання анкети щодо варіантів навчання дітей з ООП, 56% опитаних обрали правильні відповіді (рис. 2.12). (Додаток Б).

Отже, отримані результати проведеного анкетування свідчать, що більшість майбутніх психологів мають досить глибоке розуміння соціального явища, яким є "інклюзивна освіта".

Таким чином, висновок з діагностичного дослідження полягає в тому, що усі аспекти інклюзивної компетентності майбутніх психологів такі як - особистісні, міжособистісні та діяльнісні виявилися на середньому та високому рівнях розвитку. Наприклад, загальний рівень саморегуляції поведінки переважної більшості майбутніх психологів є на середньому рівні.

Деякі з них проявляють високий рівень розвитку компонентів саморегуляції, таких як "планування", що характеризується у 34% опитаних, що свідчить про їхню здатність до усвідомленого планування діяльності. Також високий рівень розвитку "оцінювання результатів" відзначений у 36% досліджуваних. Добрі показники "самотійності" були виявлені у 42 % досліджуваних, що свідчить про їхню здатність до автономності в організації діяльності та самотійне планування дій.

За допомогою методики "Діагностика лідерських здібностей" встановлено, що у 44% досліджуваних присутній високий рівень розвитку лідерських якостей. Це свідчить про їхню силу, волю, активність, наполегливість та ініціативність. У 32 % майбутніх психологів наявний середній рівень розвитку лідерських здібностей, що також є позитивним. Однак у 16% досліджуваних лідерські якості розвинені слабо, що свідчить про їхню низьку здатність до лідерства.

Використання методики "Оцінка комунікативних і організаторських схильностей - КОС" показало, що 40% студентів-психологів мають середній рівень розвитку комунікативних і організаторських здібностей, а у 32% - високий. Це свідчить про швидку адаптацію досліджуваних до нових умов, їхню здатність до знаходження нових друзів, участь у громадській діяльності та активну участь у громадських заходах. Також це вказує на їхню ініціативність у спілкуванні та здатність приймати незалежні рішення в складних ситуаціях.

Загалом, розробка та впровадження спеціальних заходів в навчальному процесі закладів вищої освіти може покращити не лише розвиток інклюзивної компетентності студентів-психологів, але й підвищити їхню готовність до професійної діяльності.

2.2 Тренінг розвитку інклюзивної компетентності майбутніх психологів

Як свідчать наукові дослідження та практичні напрацювання однією з найефективніших стратегій розвитку навичок майбутніх спеціалістів, включаючи інклюзивні навички, є тренінг (з англ. training) - спеціальний тренувальний курс, що вимагає особливих методів підготовки, організації та проведення [61].

Український вчений М. Деркач у своїх напрацюваннях зауважує, що тренінг сприяє підвищенню саморозуміння і розуміння інших, розвитку автентичності у міжособистісних відносинах, активному слуханню, аргументації власної позиції, зниженню нервового та емоційного напруження, розвитку соціальної чутливості, розвитку навичок рефлексії та зворотного зв'язку, формування умінь і якостей, які сприяють становленню професіоналізму фахівця [58]. За словами О. Чуйка, тренінг не лише сприяє формуванню критичного мислення у студентів, але й допомагає уникнути пасивності, несамостійності та інерції мислення [60].

Отже, можна відзначити, що тренінг є ефективним методом впливу для засвоєння знань, умінь і навичок студентів, поглиблення їх досвіду та вивчення себе і навколишнього світу. З метою розширення знань студентів-психологів про дітей з ООП, активізації особистісного потенціалу та підвищення професійної компетентності майбутніх фахівців, ми розробили програму тренінгу з розвитку інклюзивної компетентності майбутніх психологів. Враховуючи структурні компоненти інклюзивної компетентності, які були визначені в першому розділі нашої роботи (особистісні, міжособистісні та діяльнісні), були сформульовані наступні завдання тренінгу: удосконалення ефективних методів взаємодії майбутніх психологів з дітьми з особливими освітніми потребами, ознайомлення та опанування різноманітних технік, прийомів та засобів спілкування з дітьми, що мають особливі потреби; уточнення понять, таких як: "інклюзія", "інклюзивна компетентність", "інклюзивний освітній простір", "діти з ООП", із зосередженням на перевагах та недоліках інклюзивної освіти. Слід відзначити, що досягнення мети та виконання завдань тренінгу передбачає,

перш за все, врахування основних принципів ефективної роботи з дітьми з ООП: створення благоприємного середовища та сприяння в успіху для дітей із ООП; урахування індивідуальних здібностей та стану здоров'я цих дітей; забезпечення безпечного оточення для кожної дитини; розвиток партнерських стосунків з родинами дітей та залучення їх до активної участі у педагогічному процесі. Зважаючи на вищевказане, у нашій розробці тренінгу з розвитку інклюзивної компетентності майбутніх психологів використовуються методи, такі як: передача інформації, мозковий штурм, практичні вправи, ігрові елементи та використання притч. Структура тренінгової програми включає три блоки занять, спрямованих на розвиток особистісних, міжособистісних та діяльнісних компетенцій майбутніх фахівців у психологічній сфері.

Так, основною метою 1 заняття тренінгу є розвиток особистісних компетенцій майбутніх психологів, зокрема вміння надавати підтримку кожній дитині з ООП, формування відповідного ставлення до неї та встановлення партнерських стосунків.

Метою 2 заняття тренінгу є розвиток міжособистісних компетенцій майбутніх психологів, що включає формування уявлень про лідерство, стимулювання розкриття лідерських та організаторських якостей, навчання адекватній реакції на умови інклюзивного навчання.

Мета 3 етапу тренінгу полягає у розвитку навичок діяльності майбутніх психологів з особливостями інклюзивного навчання, вивчення переваг і недоліків інклюзивної освіти, створення атмосфери взаєморозуміння та взаємодопомоги серед дітей для забезпечення їхньої можливості для самореалізації, подолання негативних упереджень та стереотипів, а також набуття соціальних навичок (зміст тренінгу подано в додатку В).

2.3 Практичні рекомендації науково-педагогічним працівникам щодо формування інклюзивної компетентності майбутніх психологів

На основі проаналізованого теоретичного матеріалу дослідження та отриманих результатів емпіричного дослідження були розроблені практичні рекомендації для викладачів вищих навчальних закладів з питань формування інклюзивної компетентності у майбутніх психологів. Проте, перед тим як розглядати ці рекомендації, слід відзначити, що компетентнісний підхід в освіті створює передумови для впровадження компетентнісно-орієнтованої навчально-виховної роботи із студентами, спрямованої на розвиток їхньої інклюзивної компетентності. Тому формування цієї компетентності серед майбутніх психологів має відбуватися за допомогою комплексу спеціально розроблених форм, методів та засобів організації навчально-пізнавальної діяльності.

Формування інклюзивної компетентності у майбутніх психологів – це не одноразова дія, а динамічний та багатогранний процес, що розтягується на весь час навчання та потребує постійної роботи над собою. Ми пропонуємо звернути увагу на такі етапи:

1. Теоретична підготовка майбутніх психологів до роботи в інклюзивному середовищі. Теоретична підготовка є основою для розвитку інклюзивної компетентності майбутніх психологів. Її мета – дати студентам знання про принципи інклюзивної освіти, особливості розвитку та навчання дітей з ООП, психологічні бар'єри в інклюзивному середовищі, методи та техніки роботи з дітьми з ООП, стратегії подолання стереотипів та дискримінації. Теоретична підготовка може включати вивчення курсу з інклюзивної психології, який би охоплював такі теми: Історія та філософія інклюзивної освіти; Законодавство про інклюзивну освіту; Особливості розвитку та навчання дітей з різними категоріями ООП; Психологічні бар'єри в інклюзивному середовищі; Методи та техніки роботи з дітьми з ООП; Стратегії подолання стереотипів та дискримінації; Роль психолога в інклюзивному середовищі.

Водночас слід запрошувати фахівців з інклюзивної освіти для проведення лекцій, семінарів та майстер-класів. Важливим в теоретичній

підготовці є використання інтерактивних методів навчання, таких як: дискусії, рольові ігри, аналіз кейсів, перегляд та обговорення тематичних фільмів та відео, вивчення кращих світових практик інклюзивної освіти. Важливо, щоб теоретична підготовка носила системний характер і ґрунтувалася на сучасних наукових знаннях про інклюзивну освіту, була практично орієнтованою і давала студентам можливість застосовувати отримані знання на практиці. Сприяла формуванню у студентів позитивного ставлення до інклюзії та готовності до роботи з дітьми з ООП.

Теоретична підготовка є лише першим кроком на шляху до розвитку інклюзивної компетентності майбутніх психологів. Важливо, щоб вона доповнювалася практичною підготовкою, рефлексією та саморозвитком.

2. Практична підготовка майбутніх психологів до роботи в інклюзивному середовищі. Практична підготовка – це важливий етап розвитку інклюзивної компетентності майбутніх психологів. Її мета – дати студентам можливість застосувати отримані теоретичні знання на практиці, навчитися працювати з дітьми з ООП та розвинути необхідні для цього навички. Практична підготовка може включати: організацію практики в інклюзивних навчальних закладах; створення умов для спільної роботи студентів з дітьми з ООП; залучення студентів до волонтерських проєктів, пов'язаних з інклюзивною освітою; проведення супервізії практичної роботи студентів.

Конкретні приклади практичної підготовки мають включати спостереження за уроками в інклюзивному класі, проведення індивідуальних та групових занять з дітьми з ООП, розробка та реалізація інклюзивних проєктів, участь у конференціях, семінарах з інклюзивної тематики, створення інформаційних матеріалів з інклюзивної освіти, надання психологічної підтримки дітям з ООП та їхнім сім'ям. Важливо, щоб практична підготовка відповідала навчальним цілям та задачам, була організована на високому професійному рівні, надавала студентам можливість отримати досвід роботи з дітьми з різними освітніми

труднощами, сприяла розвитку у студентів необхідних навичок та компетентностей.

3. Розвиток особистісних якостей майбутніх психологів для роботи в інклюзивному середовищі. Розвиток особистісних якостей – це невід'ємна частина підготовки майбутніх психологів до роботи в інклюзивному середовищі. Її мета – сформувані у студентів такі якості, як: позитивне ставлення до інклюзії, емпатія, толерантність, прийняття інакшості, комунікабельність, гнучкість, креативність, відповідальність, терплячість, оптимізм. Розвиток особистісних якостей може включати: проведення тренінгів з розвитку емпатії, толерантності, комунікативних навичок тощо; використання інтерактивних методів навчання, таких як: дискусії, рольові ігри, аналіз кейсів, перегляд та обговорення тематичних фільмів та відео, спілкування з людьми з інвалідністю, участь у волонтерських проєктах. Важливо, щоб розвиток особистісних якостей був системним і послідовним. Студенти мали можливість рефлексувати свій досвід спілкування з людьми з інвалідністю.

4. Використання методичного забезпечення в підготовці майбутніх психологів до роботи в інклюзивному середовищі. Методичне забезпечення відіграє важливу роль у підготовці майбутніх психологів до роботи в інклюзивному середовищі. Воно допомагає студентам: отримати необхідні знання та навички для роботи з дітьми з ООП; підвищити свою професійну компетентність; розвинути особисті якості, необхідні для роботи в інклюзивному середовищі. Методичне забезпечення може включати: навчальні посібники з інклюзивної психології; методичні рекомендації щодо роботи з дітьми з ООП; кейс-стаді з інклюзивної практики; аудіо- та відеоматеріали з інклюзивної тематики; інтернет-ресурси з інклюзивної освіти.

Важливо, щоб методичне забезпечення відповідало навчальним цілям та задачам, було доступним для студентів, систематично оновлювалося, використовувалося в комплексі з іншими методами навчання. Використання

методичного забезпечення допоможе майбутнім психологам стати більш підготовленими до роботи в інклюзивному середовищі.

Висновки до розділу. Результати опитування за методикою «Стиль саморегуляції поведінки» доводять, що загальний рівень саморегуляції поведінки у більшості студентів-психологів є середнім. Це вказує на необхідність вдосконалення цієї компетенції через відповідні заходи.

Використані методики, такі як «Діагностика лідерських здібностей» та «Оцінка комунікативних і організаторських схильностей – КОС», дозволили визначити рівні розвитку цих компетенцій у студентів-психологів. Більшість має середній рівень лідерських здібностей та комунікативно-організаторських схильностей. Ці результати свідчать про те, що більшість студентів демонструють хороший потенціал у цих напрямках, але є і ті, кому потрібно більше уваги та підтримки для розвитку в цих сферах. Для діагностики рівня знань про інклюзивну освіту була розроблена власна анкета, результати якої показали, що більшість студентів має достатній рівень знань у цій сфері.

На основі отриманих результатів був розроблений тренінг з розвитку інклюзивної компетентності для майбутніх психологів, який включає блоки занять з розвитку особистісних, міжособистісних та діяльнісних компетенцій. Також були розроблені практичні рекомендації для науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти щодо розвитку інклюзивної компетентності у майбутніх психологів, що становить важливу базу для подальшої роботи в цьому напрямку.

ВИСНОВКИ

1. В ході вивчення наукових джерел з теми дослідження ми виявили, що серед науковців не існує єдиного розуміння таких понять, як "професійна підготовка" та "інклюзивна компетентність" психолога. На наше переконання, професійну підготовку психолога слід розглядати як комплекс знань, необхідних для успішного виконання професійних завдань, та досвіду, який включає не лише оволодіння практичними навичками, але й розвиток творчого мислення та формування відповідних особистих якостей. Інклюзивну компетентність психолога можна визначити як рівень знань і вмінь фахівця, необхідних для реалізації його професійних функцій в умовах інклюзивного навчання.

2. У результаті нашого дослідження ми прийшли до висновку, що розвиток інклюзивної компетентності майбутніх психологів є складним процесом, який має свої особливості. Вже на етапі професійної підготовки спеціалісти з психології повинні сформувавши ряд компетенцій, що включають особистісні, міжособистісні та діяльнісні аспекти. Особистісні компоненти включають повагу до різноманітності, активну участь у процесі інклюзивного супроводу та прагнення до максимальної включеності дітей з особливими освітніми потребами в освітнє середовище. Міжособистісні компетенції передбачають здатність встановлювати психологічний контакт з усіма учасниками інклюзивного середовища, керувати процесом спілкування та організовувати педагогічну взаємодію. Діяльнісні аспекти включають забезпечення сприятливих умов для кожного учня, опанування інклюзивними технологіями та вміння розробляти і впроваджувати індивідуальні програми розвитку для дітей з ООП, а також проводити оцінку та моніторинг їхнього прогресу.

3. Шляхом проведення емпіричного дослідження з метою оцінки рівнів особистісної компетенції у студентів-психологів, ми встановили, що загальний рівень саморегуляції поведінки у цій категорії майбутніх фахівців переважно є середнім. Це свідчить про необхідність впровадження заходів

для покращення цієї компетенції. Також наші результати показали, що більшість досліджуваних мають високий або середній рівень розвитку лідерських здібностей, що свідчить про їхню вольову та ініціативну природу. За результатами методики «Оцінка комунікативних і організаторських схильностей – КОС», більшість учасників дослідження також демонструє середній або високий рівень цих схильностей, що свідчить про їхню здатність налагоджувати контакти з оточуючими та відстоювати власну думку. Дослідження рівня діяльнійшої компетенції, проведене за допомогою авторської анкети «Виявлення знань про поняття «інклюзивна освіта», свідчить про те, що більшість майбутніх психологів володіють достатнім рівнем знань з цього соціального феномену.

4. На підставі отриманих результатів нашого наукового дослідження було розроблено тренінг, спрямований на розвиток інклюзивної компетентності майбутніх психологів. Цей тренінг має структуру, що включає три блоки занять, спрямованих на розвиток особистісних, міжособистісних та діяльнійсних компетенцій у майбутніх фахівців психологічної галузі. Крім того, були розроблені та обґрунтовані практичні рекомендації для науково-педагогічних працівників з метою сприяння формуванню інклюзивної компетентності у майбутніх психологів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонова Н. О. Уявлення про професійну компетентність та привабливість майбутньої професії для студентів психологічних факультетів. *Проблеми загальної та педагогічної психології*, 2012. Т. 7. С. 13-23.
2. Архипова С. Формування ключових компетенцій майбутніх фахівців соціальної сфери в процесі професійної підготовки. *Вісник ЧНУ*, 2018. № 1. 17 с.
3. Афузова Г. В. Психологічні особливості професійної спрямованості майбутнього психолога на корекційну підтримку дітей з психофізичними вадами: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 19.00.08. Київ, 2010. 21 с.
4. Бірюкова К. Зміст інклюзивної компетентності психолога як учасника команди супроводу дітей з особливими освітніми потребами. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова: Психологічні науки*, 2021. Вип. 16 (61). С. 5-15.
5. Бовкуш К. П. Модель формування готовності майбутнього вчителя початкової школи до взаємодії учнів в умовах інклюзивного навчання. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 6. С. 67-74.
6. Бойчук Ю. Д., Бородіна О. С., Микитюк О. М. Інклюзивна компетентність майбутнього вчителя основ здоров'я: монографія. Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2015. 117 с.
7. Василенко О. М. Проблеми та перспективи впровадження інклюзивного навчання у вітчизняні загальноосвітні заклади. *Наук. зап. Вінниць. держ. пед. ун-ту імені Михайла Коцюбинського : Серія : Педагогіка і психологія. Вінниця :ТОВ фірма «Планер», 2010. Вип. 32. С. 252-256.*
8. Вишківська В., Ілішова О., Товстоган В. Інклюзивна компетентність суб'єктів освітнього процесу як необхідна умова створення сучасного інформаційно-освітнього середовища. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Вип. 49. Том 1. С. 91-95.
9. Вінтюк Ю. В. Модель формування професійної компетентності майбутніх психологів у ВНЗ. *Вісник Черкаського університету. Серія*

«Педагогічні науки», 2018. № 8. С. 42-48.

10. Волчелюк Ю. І. Інклюзивна освіта як чинник соціальної адаптації студентів з особливими потребами. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна», 2011. С. 80-86.

11. Гаяш О. В. Особливості впровадження інклюзивного навчання в закладах дошкільної освіти. Соціальна та освітня інклюзія: історія, сучасність, перспективи розвитку: колективна монографія у 2 частинах. Частина 1. Інституційні та особистісні аспекти впровадження в Україні / за ред. С. П. Миронової, Л. Б. Платаш. Чернівці: Технодрук, 2021. С. 32-45.

12. Гладуш В. Інклюзивна освіта в Україні: успіхи, проблеми, перспективи. *Podpora inklúzie v predprimárnom a primárnom vzdelávaní*. 2018. P. 157-175.

13. Головань М. С. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду. Вища освіта України, 2008. № 3. С. 23-30.

14. Гончар О. В. Сутність дефініції «педагогічна взаємодія» в науково-педагогічній теорії України. *Теорія та методика навчання та виховання: зб. наукових праць Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди*. 2008. № 22. С. 32-38.

15. Григоренко Т. В. Формування професійних компетентностей у психолога (спеціального, клінічного) у процесі навчання. 016. Доктор філософії. НПУ імені М. Драгоманова. Київ, 2021. 237 с.

16. Демченко І., Рокосовик Н., Сулим В. Психолого-педагогічна діагностика інклюзивної компетентності майбутніх фахівців педагогічного профілю. *Science and Education*, 2017. Issue 8. С. 141-149.

17. Дибкова Л. М. Індивідуальний підхід у формуванні професійної компетентності майбутніх економістів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ., 2006. 227 с.

18. Добровіцька О. О. Підготовка майбутніх соціальних працівників до толерантної взаємодії в умовах інклюзивного середовища. Теоретико-методологічні засади впровадження інклюзії в закладах освіти: монографія /

наук ред. М. Є. Чайковський. Київ: Університет «Україна», 2019. С. 241-306.

19. Затворнюк О. М. Формування у майбутніх психологів психологічної готовності до професійного самовдосконалення : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ 2013. 230 с.

20. Збірник методик для діагностики психологічної готовності військовослужбовців військової служби за контрактом до діяльності у складі миротворчих підрозділів: методичний посібник / Кокун О. М. та ін. К.: НДЦ ГП ЗСУ, 2011. 281 с.

21. Здоровець Т. Г. Професійна компетентність майбутніх практичних психологів у контексті екологічної психології. *Актуальні проблеми психології*, 2009. Т. 7. Вип. 20. Ч. 1. С. 154-159.

22. Ілляшенко Т. Д. Інтеграція дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому навчальному закладі. *Психолог*. 2009. № 10. С. 14-18.

23. Інклюзивне навчання: організаційне, змістове та методичне забезпечення : навчально-методичний посібник / кол. авторів ; за заг. ред. С. П. Миронової. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. 236 с.

24. Карпа М. І. Особливості групової психокорекційної роботи з сиблінгами неповносправних дітей. *Теоретичні і практичні аспекти дитячої та юнацької психотерапії* : матеріали регіональної науково-практичної конференції. Львів, 2005. С. 16-18.

25. Клименюк Н. Формування інклюзивної компетентності в майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2017. № 1 (65), С. 72-86.

26. Клопота Є., Клопота О. Інклюзивна компетентність як чинник професійної діяльності фахівців педагогічної та соціально-психологічної сфери. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*, 2017. Т. 1. № 13. С. 118-123.

27. Клопота Є. А., Ротко О. М. Особистісна готовність як складник професійної компетентності педагогів в умовах інклюзивної освіти. *Науковий*

вісник Херсонського державного університету. Серія Психологічні науки.
2021. Вип. 1. С. 125-132.

28. Колупаєва А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія. Київ: «Самміт-Книга», 2009. С. 17.

29. Консультативно-діагностичний супровід дітей з особливими освітніми потребами в діяльності психолого-медико-педагогічних консультацій / за ред. А. Г. Обухівської. К. : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2016. 247 с.

30. Косарева Г. М. Основи формування інклюзивної компетентності майбутніх вихователів дошкільних закладів. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2014_65_65 (дата звернення: 14.10.2023)

31. Кузава І. Б. Інклюзивна освіта дошкільників, які потребують корекції психофізичного розвитку: теорія і практика: монографія. Луцьк: ПП Іванюк В. П., 2013. 292 с.

32. Кучерук О. Компетентнісний підхід як основа підготовки майбутнього вчителя до реалізації завдань інклюзивного навчання. URL: <http://gnpu.edu.ua/files/naukovi%20chitanny/pedagogika/ZaharchukKluchkovska> (дата звернення: 14.10.2023)

33. Луценко І. В. Психологічний супровід дитини з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. *Практичний психолог: Школа.* 2013. № 10. С. 4-15.

34. Максимюк С. П. Педагогіка: навч. посіб. К.: Кондор, 2005. 667 с.

35. Міщенко М. С. Психологія особистості : навчальний посібник. Умань: ПП Жовтий О. О., 2017. 110 с.

36. Морозова Т. Аналіз дефініцій компетентнісного підходу щодо освіти. *Освіта Донбасу.* 2005. № 3. С. 5-11.

37. Москальова А. С. Саморегуляція як чинник попередження професійних криз особистості : навч. програма спецкурсу для слухачів курсів підвищення кваліфікації (керів. загальноосвітніх навч. закл. різних типів навч.) і студ. освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр»: НАПН України,

ДВНЗ «Ун-т менеджменту освіти». К., 2019. 60 с.

38. Наход С. А. Інклюзивна компетентність у складі «soft skills» майбутніх педагогів початкових класів. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки.* 2020. № 1 (19). С. 225-232.

39. Психологічний супровід інклюзивної освіти : метод. рек. / автор. кол. за заг. ред. А. Г. Обухівська. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2017. 92 с.

40. Психологу для роботи. Діагностичні методики: збірник / уклад. : М. В. Лемак, В. Ю. Петрище. Вид. 2-ге, виправл. Ужгород : Видавництво Олександри Гаркуші, 2012. С. 118-121.

41. Психологічна служба : Підручник / уклад. : В. Г. Панок, А. Г. Обухівська, В. Д. Острова. Київ : Ніка-Центр, 2016. 362 с.

42. П'ятакова Т. Розвиток інклюзивної компетентності вчителя: швейцарський досвід URL: http://library.udpu.org.ua/library_files/poriv_ped_stydii/2012/2012_1_13.pdf (дата звернення 04.02.2023).

43. Розвиток професійних компетентностей педагогічних працівників, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами: навч.-метод. посіб. Литвин І. М., Басик В. В., Гавриленко Т. Л., Галушко М. І. Черкаси: КНЗ «ЧОПОПП ЧОР», 2020. 80 с.

44. Руденок А. І., Гуляк І. Р. Компоненти професійної готовності майбутніх психологів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. *Scientific Journal «Psychology Travelogs»*, 2021. Issue 1. P. 72-82.

45. Руденко Л. М., Григоренко Т. В. Компоненти професійної компетентності психолога (спеціального, клінічного). Спеціальна освіта: супровід. *Актуальні питання корекційної освіти*, 2019. С. 219-233.

46. Руденко Л. М. Формування системи медичних знань у процесі підготовки педагога-дефектолога до корекційної роботи в закладах спеціальної освіти: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03. Київ 2005. 288 с.

47. Садова І. І. Організація системи психолого-педагогічного

супроводу дитини з особливими освітніми потребами. *Гуманітарний форум*. 2023. Том 1. № 1. С. 28-34.

48. Салівон Н. В. Формування ключових компетентностей учнів на уроках біології шляхом використання методики розвитку критичного мислення. *Біологія*, 2007. № 19-21 (175-177). С. 6-13.

49. Сидоренко В. Сутнісні характеристики професійної компетентності. *Трудова підготовка в закладах освіти*, 2010. № 5. С. 3-7.

50. Скворцова С. О. Професійна компетентність учителя: зміст поняття. *Наука і освіта*, 2009. № 4. С. 93-95.

51. Скрипник Т. В. Діти з аутизмом в інклюзії : сценарії успіху : монографія. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2019. 208 с.

52. Стецюк О. Г., Василенко О. М. Інклюзивна компетентність як особистісно-професійна компетентність майбутнього психолога. *Науковий пошук молодих дослідників : збірник наукових праць студентів / за ред. О. Л. Караман; ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»*. № 2. 2023. С. 222-226.

53. Супрун Д. М. Теорія та практика професійної підготовки психологів в галузі спеціальної освіти: дис. ... д-ра. пед. наук: 13.00.03. Київ. 657 с.

54. Турчан Н. В. Інклюзивна група у закладі дошкільної освіти як ресурсне середовище успішної соціальної орієнтації та адаптації дітей дошкільного віку. *Імідж сучасного педагога*. 2022. № 2 (203). С. 65-68.

55. Фетіскін Н. П., Козлов В. В., Мануйлов Г. М. Соціально-психологічна діагностика розвитку особистості і малих груп. Київ: Видавництво Інституту Психотерапії. 2002. 165 с.

56. Холковська І. Л. Корекційна педагогіка. Вінниця: ВПДУ ім. М. Коцюбинського, 2007. 328 с.

57. Чайковський М. Є. Соціально-педагогічна робота з молоддю з особливими потребами в інклюзивному освітньому просторі. Теоретико-методологічні засади впровадження інклюзії в закладах освіти : монографія / наук ред. М. Є. Чайковський. К.: Університет «Україна», 2019. 460 с.

58. Чайковський М.Є., Польовик О.В., Лучко Ю.І., Кравчук Л.С., Добровіцька О.О., Томаржевська І.В., Деркач М.В., Майборода О.В., Нікуліна Г.Ф., Василенко О.М. Теоретико-методологічні засади впровадження інклюзії в закладах освіти : монографія / наук ред. М. Є. Чайковський. К.: Університет «Україна», 2019. 460 с.

59. Чепелева Н. В. Формування професійної компетентності в процесі вузівської підготовки психолога-практика. *Актуальні проблеми психології*, 1999. Вип. 19. С. 271-279.

60. Чуйко О. В. Застосування тренінгової технології на лекції як ефективна умова розвитку професіонала. *Актуальні проблеми психології*. 2007. Вип. 1. Т. 10. С. 147-150.

61. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Х. : Прапор, 2005. 640 с.

62. Teslenko V. Improving the health of children with special needs during the implementation of the programme of social and educational support. *Revista Românească pentru Educație Multidimensională*, 2020. Volume 12. Issue 2. P. 199-219.

63. Vasylenko O., Chaikovskiy M., Dobrovitska O., Ostrovska N., Kondratyuk S., Luchko Yu. Peculiarities of adaptive and rehabilitation processes of children with special educational needs. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 2022. Volume 13. Issue 4. P. 398-420.

АНОТАЦІЯ

Дослідження інклюзивної компетентності як складової професійної підготовки психолога є дуже актуальним у сучасному світі, оскільки суспільство стає все більш свідомим та розуміє важливість інклюзивної освіти та підтримки людей з особливими потребами. Інклюзивна компетентність психолога передбачає знання специфічних психологічних потреб дітей з різними особливостями, вміння працювати з ними в інклюзивному навчальному середовищі та вміння співпрацювати з вчителями, родинами та іншими професіоналами для створення оптимальних умов для їх розвитку та успіху. Дослідження є корисним для поліпшення професійної підготовки психологів, удосконалення навчальних програм та курсів, що спрямовані на розвиток інклюзивної компетентності.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та емпіричному дослідженні розвитку компонентів інклюзивної компетентності майбутніх психологів.

Завдання дослідження:

1. Провести теоретичний аналіз проблеми професійної підготовки психологів. Охарактеризувати особливості розвитку інклюзивної компетентності майбутніх психологів.
2. Емпірично дослідити розвиток компонентів інклюзивної компетентності майбутніх психологів.
3. Розробити тренінг розвитку інклюзивної компетентності майбутніх психологів. Сформулювати практичні рекомендації викладачам вищих навчальних закладів з розвитку інклюзивної компетентності майбутніх психологів.

Методики дослідження: опитувальник "Стиль саморегуляції поведінки"; методика "Діагностика лідерських здібностей"; методика "Оцінка комунікативних і організаторських схильностей – КОС; анкета "З'ясування обізнаності студентів-психологів про поняття «інклюзивна освіта».

Ключові слова: інклюзія, освіта, професійна підготовка, компетентність, студенти.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

АНКЕТА «ВИЯВЛЕННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ ПРО ПОНЯТТЯ «ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА»

Шановні студенти, ми просимо вас взяти участь у нашому опитуванні, яке має на меті визначення вашого рівня знань з основ інклюзивної освіти. Будь ласка, дайте відповіді на наступні питання анкети.

1. *На вашу думку, наскільки ви ознайомлені з інклюзивною освітою?*
Будь ласка, оцініть свої знання за 10-бальною шкалою.

2. *Чи ви відвідували або проходили практику в інклюзивному закладі освіти поза навчальним часом під час навчання у вашому навчальному закладі?*

- а) так
- б) ні
- в) ні, але планую

3. *Як ви розумієте термін "інклюзія"?*

а) це процес включення всіх громадян у соціум.
б) це процес взаємодії, об'єднання, взаємовпливу, взаємопроникнення, взаємозближення, відновлення єдності двох або більшої кількості систем, результатом якого є утворення нової цілісної системи, що набуває нових властивостей та взаємозв'язків між оновленими елементами системи.

4. *Для кого передбачена інклюзивна освіта в Україні та світі?*

- а) для учнів з урахуванням їхніх потреб та можливостей.
- б) для дітей з сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах.
- в) для дітей з внутрішньо переміщених сімей.

5. *Як розуміє те поняття «Інклюзивний освітній простір»?*

а) це комплекс умов, методів і засобів, спрямованих на спільне навчання, виховання та розвиток освітніх учнів, з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей.

б) це заклад загальної середньої освіти, який відкритий для осіб з особливими освітніми потребами, що можуть бути пов'язані з порушеннями інтелектуального розвитку, фізичними або сенсорними порушеннями.

в) це заклад загальної середньої освіти, який спеціалізується на навчанні осіб з особливими освітніми потребами, що можуть включати складні порушення розвитку.

6. *Умови створення інклюзивного освітнього простору в закладі освіти включають:*

а) навчальні групи і класи, спрямовані на осіб з особливими освітніми потребами, зокрема інклюзивні та спеціальні.

б) подолання соціальних та психологічних перешкод, впровадження педагогіки партнерства, розробка універсального дизайну та використання розумних пристосувань для створення безбар'єрного середовища у закладах освіти.

в) розвиток умінь швидко реагувати на зміни та адаптуватися до різних ситуацій.

7. Будь ласка, опишіть основну мету та завдання, що стоять перед мультидисциплінарною командою фахівців інклюзивних закладів освіти.

а) збирання інформації про індивідуальні риси розвитку дитини, її інтереси, виклики та освітні потреби.

б) розробка персоналізованої програми розвитку для кожної дитини з особливими освітніми потребами та контроль її виконання з метою коригування та оцінки прогресу розвитку.

в) забезпечення взаємного задоволення учасників взаємодії.

8. Що являє собою «інклюзивна компетентність» фахівців закладів інклюзивної освіти?

а) це психосоціальна якість, яка виражається у впевненості та відчутті власної ефективності та значущості, що дозволяють особі свідомо взаємодіяти з оточенням.

б) це комплексна характеристика фахівця, яка впливає на його здатність вирішувати професійні завдання у ситуаціях інклюзивної освіти.

9. Опишіть характеристики людей із специфічними освітніми потребами.

а) індивід, що потребує додаткової постійної або тимчасової підтримки в процесі освіти для забезпечення її права на навчання.

б) індивід, який має стійкий розлад функцій організму, спричинений захворюванням, травмою або уродженими вадами, що призводить до обмеження життєдіяльності і потреби у соціальній допомозі та захисті.

в) індивід із системним порушенням пізнавальної діяльності, яке має незворотний характер.

10. Які можливі методи навчання, доступні для дітей з особливими освітніми потребами?

а) освітній процес для дітей з унікальними освітніми потребами у закладах освіти, що мають інклюзивні та спеціальні класи.

б) навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх закладах на загальних умовах, без відокремлення.

в) організація навчання дітей з особливими освітніми потребами в навчально-реабілітаційних центрах.

г) особливий підхід до навчання, спрямований на потреби кожної дитини з унікальними освітніми потребами.

Дякуємо за співпрацю!

ДОДАТОК Б

Результати за анкетною «ВІЯВЛЕННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ ПРО ПОНЯТТЯ «ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА»

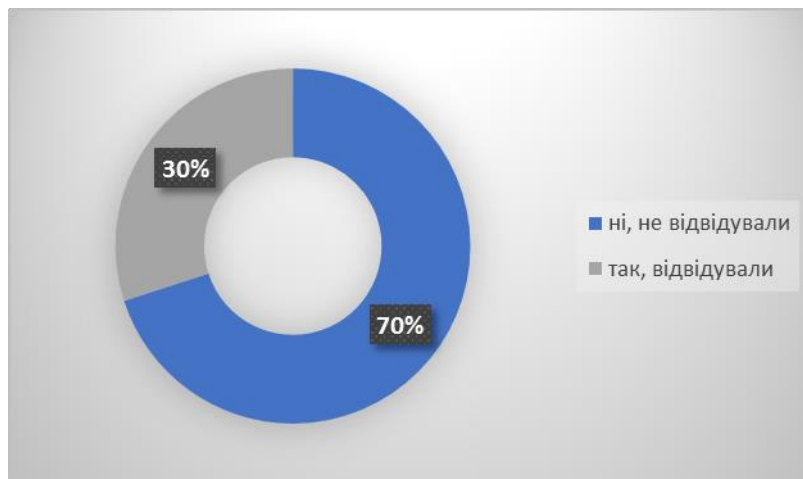

Рисунок 2.4 – Результати дослідження практики відвідування інклюзивних закладів майбутніми психологами

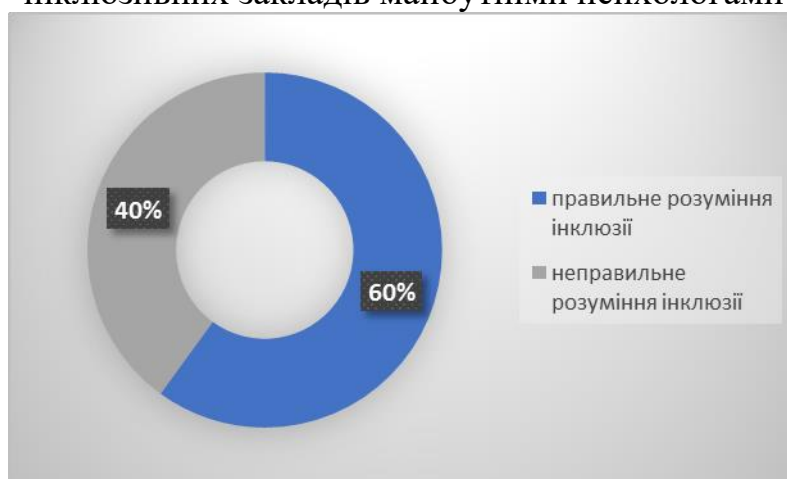

Рисунок 2.5 – Результати дослідження рівнів знань майбутніх психологів про інклюзію (у %)

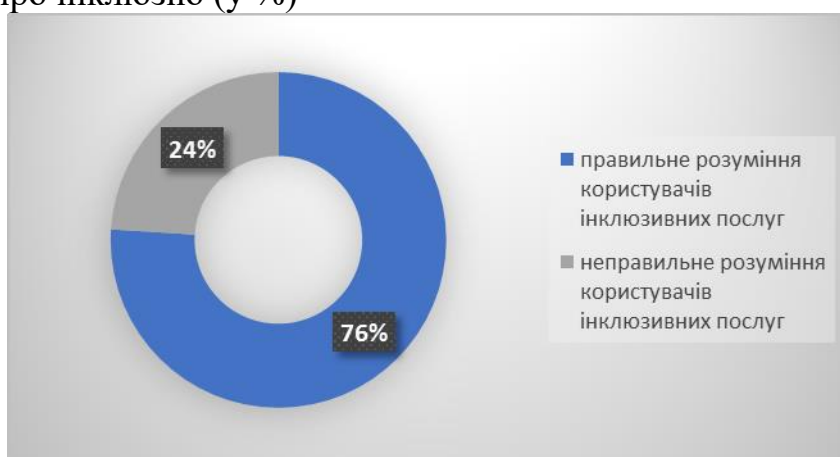

Рисунок 2.6 – Результати анкетування про знання щодо користувачів інклюзивних послуг (у %)

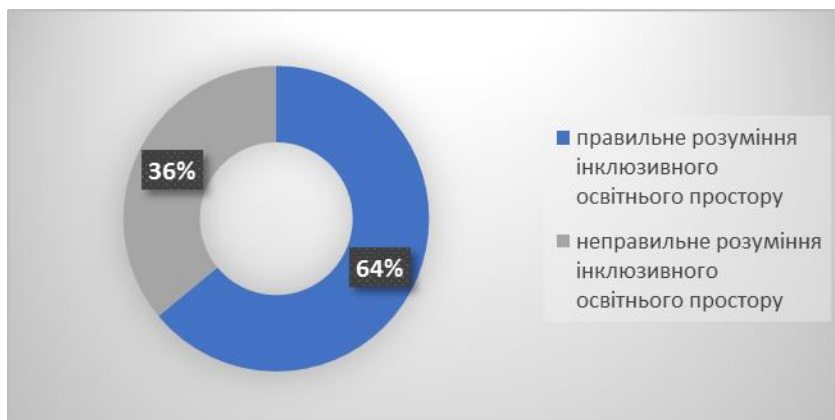

Рисунок 2.7 – Результати анкетування знань майбутніх психологів про інклюзивний освітній простір (у %)

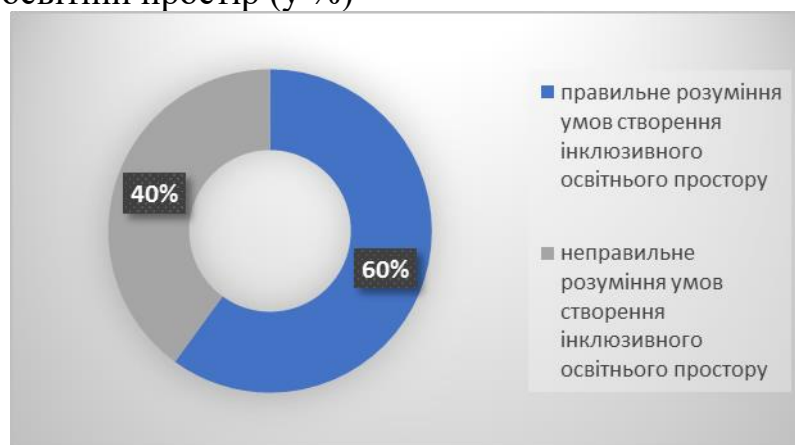

Рисунок 2.8 – Результати анкетування знань про умови створення інклюзивного освітнього простору (у %)

Рисунок 2.9 – Результати анкетування знань про діяльність мультидисциплінарної команди фахівців (у %)

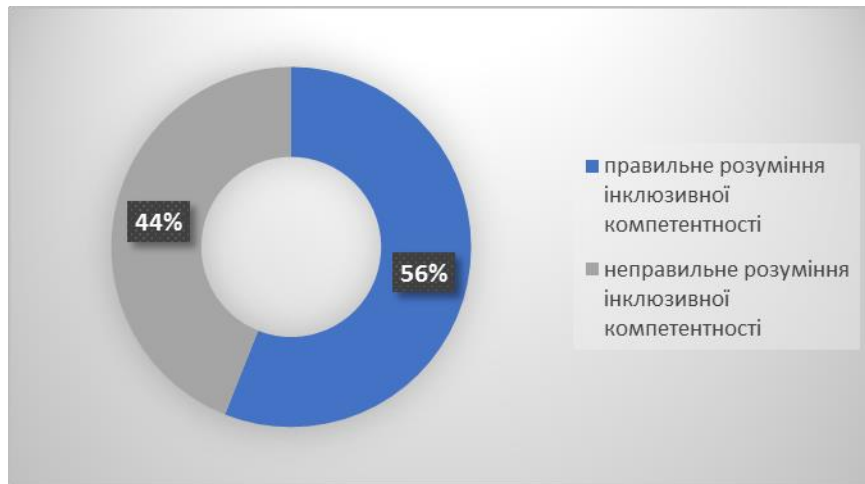

Рисунок 2.10 – Результати анкетування про інклюзивну компетентність фахівців (у %)

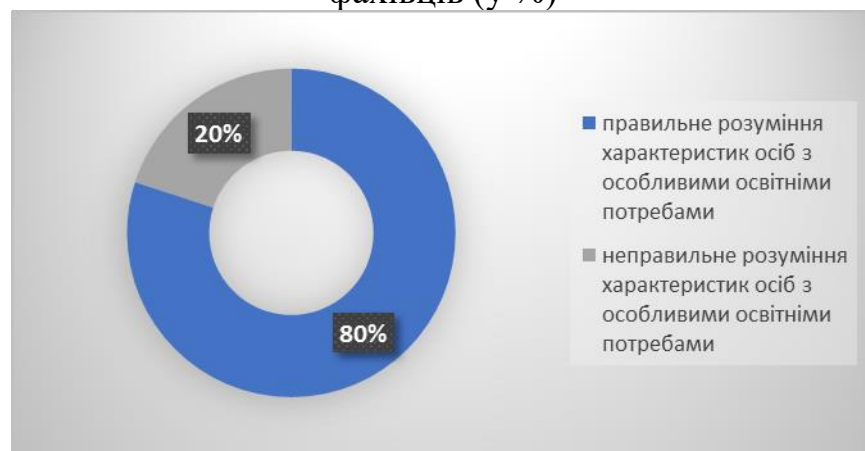

Рисунок 2.11 – Результати анкетування про характеристики осіб з ООП (у %)

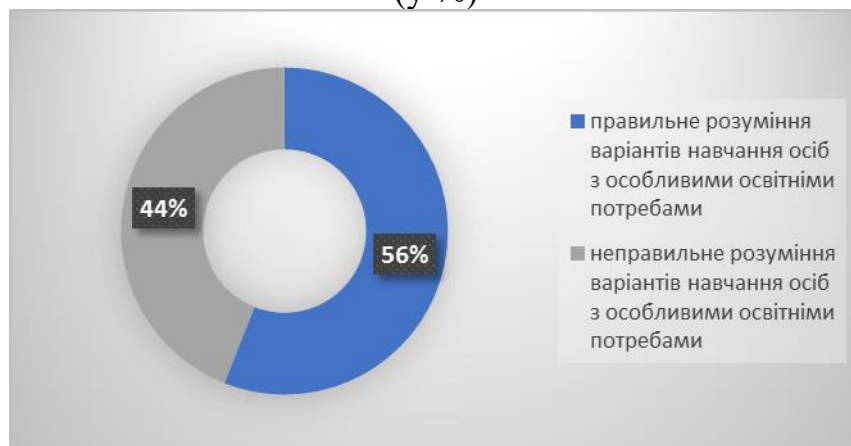

Рисунок 2.12 – Результати анкетування про навчання осіб з ООП (у %)

ДОДАТОК В

**ТРЕНІНГ РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ**

Заняття 1

Розвиток особистісних навичок майбутніх психологів

1. *Вправа "Мій настрій"*: Учасники по черзі представляють себе, описують свій настрій та очікування від заняття. Їхні очікування записуються на листочках та прикріплюються до "Дерева очікувань".

2. *Оголошення теми та цілей заняття*: Правила взаємодії у групі: Тренер: Для нашої роботи необхідно встановити правила: • Говорити від імені себе. • Обговорювати дії, а не особи. • Бути активними. • Слухати і бути уважними.

3. *Вправа "Частини тіла"*: Тренер: Ви маєте 5 секунд, щоб утворити пари і потиснути руку своєму партнеру. Тепер швидко "привітайтеся" одне з одним таким чином:

- права рука до правої руки;
- ніс до носа;
- вухо до вуха;
- спина до спини;
- стегно до стегна;
- п'ятка до п'ятки.

Чи вам сподобалася вправа? Чи вдалося легко і швидко виконати завдання? Тепер деякі з вас стануть "інвалідами": Люди з вадами слуху (використання вушних затичок); • Люди з вадами зору (використання пов'язки на очах); • Люди з вадами інтелекту; • Люди з дефектами мовлення (заїкання); • Люди з порушенням опорно-рухового апарату (сидять на стільцях).

Спробуємо ще раз привітатися. Як почувалися наші "особи з обмеженими можливостями"? Як почувалися особи без обмежень?

4. *Вправа "Фасилітатор"*: Тренер: Розділимося на дві групи за принципом "день" та "ніч". Я буду повільно давати кожній групі завдання.

Перша група стоїть з витягнутими руками вперед і закритими очима.

Друга група, коли помітить, що руки партнера опускаються, ніжно підтримує їх, поки не відчує, що підтримка вже не потрібна.

Потім відпускає руки, і знову підтримує, якщо знову знадобиться. Як ви себе почували? Чи добре було тим, кому час від часу допомагали підтримувати руки? Чи добре було тим, кому постійно допомагали підтримувати руки?

Перша група - діти, яким потрібна наша підтримка, а друга - вчителі. Таким чином, який висновок ми можемо зробити? Чи було більше

позитивних висловлювань чи негативних дій стосовно дітей з обмеженими можливостями?

5. Гра «Ярлики»

Ведучий формує групи з 5-7 учасників, кожному надягає "корону" із написом, що залишається невідомим. Групам доручається завдання - скласти картинку з розрізаних шматочків, уникнувши розмов про це з іншими учасниками, використовуючи напис на кожній "короні" під час спілкування. Після 10 хвилин обговорення вправи за наступними запитаннями:

Як вам спілкувалося під час роботи?

Які ситуації у реальному житті можуть відповідати цій вправі?

Як впливає наявність таких "корон" на спілкування?

Чи можна легко позбутися такої ідентифікації? Як це зробити?

Потім тренер представляє піраміду Маслоу та запрошує адаптувати її до дітей з особливими освітніми потребами, розглядаючи, хто може задовольнити їхні потреби для гармонійного розвитку. Учасники презентують свої групові проекти. Також проводяться вправи, що допомагають педагогам розуміти, як взаємодіяти з дітьми з особливими освітніми потребами, такі як лист-звернення до них та творча робота з тістом.

6. Вправа: *Створити першу літеру з імені дитини з особливими освітніми потребами із тіста.* У групі разом з дитиною прикрасити літеру різноманітними матеріалами, такими як стрази, бісер тощо (або дати це завдання батькам). Після цього проводиться презентація робіт.

Учасників розділяють на дві команди: 1. Батьки. 2. Педагоги. Завдання для команди батьків - визначити переваги залучення дітей з особливими освітніми потребами у групи здорових однолітків. Завдання для команди педагогів - ідентифікувати перешкоди залучення дітей з ОПР у групи здорових однолітків. Після цього відбувається обговорення.

7. Вправа "Вихідний квиток": Будь ласка, назвіть: 3 нові речі (які ви дізнались на семінарі): 2 корисні ідеї: 1 аспект для подальших змін:

Підсумок: Рефлексія учасників тренінгу.

Заняття 2

Розвиток міжособистісних навичок майбутніх психологів

1. Вправа «Австралійський дощ». Учасники формують коло. Ведучий пояснює: "Австралійський дощ - це емоційний процес, який ми зараз відтворимо разом. Утворивши коло, передаватимемо рухи одне одному. Спочатку я покажу рух, а потім кожен із вас повинен передати його наступному. Спробуйте бути уважними." – В Австралії піднявся вітер (ведучий рухає долонями). – Починає накрапати дощ (клацання пальцями). – Дощ посилюється (плескання долонями по плечах). – Починається справжня злива (плескання по стегнах). – А ось і град та справжня буря (тупіт ногами). – Але що це? Буря стихає (плескання по стегнах). – Дощ стихає (плескання долонями по плечах). – Лише рідкі краплі падають на землю (клацання

пальцями). – Тихий шелест вітру (потирання долонь). – Ура! Сонце! (руки догори).

2. *Інформаційне повідомлення «Хто такий лідер?»* Ведучий провокує обговорення: "Хто на вашу думку може бути лідером? Які риси відрізняють лідерів від інших?" Лідер - особа, яка має значний вплив на колег, друзів, товаришів тощо, завдяки своїм особистісним, духовним, організаційним, професійним якостям. Лідерство - це здатність впливати на інших таким чином, щоб вони працювали на досягнення спільних цілей, необхідних для успішного керівництва. Основні лідерські якості: Компетентність - знання в області, в якій особа виявляє себе як лідер; Відповідальність - прийняття прав та обов'язків у будь-якій діяльності, із високим почуттям обов'язку; Активність - енергійна та наполеглива діяльність; Ініціативність - творчий прояв активності, висування ідей, пропозицій; Товариськість - відкритість до спілкування з іншими, бажання вести активні контакти; Кмітливість - здатність розуміти сутність явищ, бачити їх причини та наслідки, розпізнавати головне; Наполегливість - прояв сили волі, наполегливість та завзяття в досягненні цілей; Самовладання - здатність контролювати свої почуття та поведінку в складних ситуаціях.

Спроможність управляти собою - це вміння ефективно використовувати свій час та енергію, здатність подолати труднощі та дбати про накопичення сил.

Працездатність - це здатність виконувати напружену роботу та мати витривалість.

Творчий підхід до діяльності - це здатність шукати нетрадиційні рішення управлінських проблем, генерувати ідеї та прагнення до нововведень.

Спостережливість - це здатність бачити і помічати важливі деталі та аспекти навколишнього середовища.

Самостійність - це незалежність у судженнях та здатність брати відповідальність на себе.

Організованість - це здатність планувати свою діяльність, проявляти послідовність та зібраність.

Вихованість - це знання правил етикету, норм моралі та вміння вести себе в різних ситуаціях.

Акторські дані.

Які з цих якостей притаманні вам?

Чи можна розвинути лідерські якості?

Що потрібно робити для цього? (включатися в діяльність)

3. *Вправа «Якості лідера»* Тренер передає "сніжку" (м'яч) одному з учасників групи, називаючи одну з якостей лідера. Учасник, який приймає "сніжку", називає ще одну якість і передає м'яч іншій особі.

4. *Вправа «Два дзеркала»* Тренер пропонує одному з учасників увійти до кола і подивитися в свої "дзеркала". Завдання полягає в тому, щоб лише за допомогою відображення в "дзеркалі", визначити, хто з членів групи підійшов ззаду. Один "дзеркало" мовчить і використовує жести та міміку для

пояснень, а інший "дзеркало" розмовляє і пояснює, хто знаходиться позаду, не називаючи його імені. Учасник обирає двох осіб з групи, які стануть його "дзеркалами", одне з яких буде мовчазним, а інше - говірким.

Після того, як зроблено вибір, тренер надає «дзеркалам» докладну інструкцію:

«Дзеркала» встають біля стіни, а основний гравець стоїть перед ними, а решта учасників тихо підходить ззаду. Спочатку працює мовчазне «дзеркало». Якщо основний учасник не відгадує, то звертається до говіркового «дзеркала», проте не можна згадувати події про цю людину поза групою.

Обговорення гри.

5. Вправа «Почали».

Учасники розділяються на дві-три команди залежно від кількості учасників. Кожна команда обирає собі назву. Тренер пропонує умови: «Команди будуть виконувати завдання після команди «Почали!». Переможе та команда, яка швидше та точніше виконає завдання».

Перше завдання: Кожна команда повинна сказати хором яке-небудь одне слово. «Почали!».

Для виконання цього завдання необхідно всім членам команди домовитися. Ці функції бере на себе людина, яка прагне до лідерства.

Друге завдання: Половина команди повинна швидко встати без попередньої домовленості. «Почали!».

Інтерпретація цієї гри: Найактивніші члени групи встають, включаючи лідера.

Третє завдання: Всі команди летять на космічному кораблі на Марс, і для того, щоб полетіти, потрібно якнайшвидше організувати екіпажі. В екіпаж входять: капітан, штурман, пасажир і «заєць». «Отже, хто швидше?!»

Зазвичай, функції організатора бере на себе лідер, але розподіл ролей часто відбувається таким чином, що лідер обирає роль «зайця». Це можна пояснити бажанням передати відповідальність командира на плечі когось іншого.

Четверте завдання: Прибули на Марс, і тепер потрібно розміститися в марсіанському готелі, але в ньому є лише один тримісний номер, два двомісних та один одномісний. Вам необхідно якнайшвидше розподілитися, хто буде в якому номері. «Почали!»

Ця гра дозволяє побачити наявність та склад мікрогруп у вашому колективі. Нумери дістаються або прихованим, ще не виявленим лідерам, або "знедоленим". Якщо команді менше або більше учасників, то кількість номерів і кімнат можна змінити, але з умовою, щоб були тримісні, двомісні та одномісні.

6. Вправа «Оратор».

Учасники отримують теми і протягом 1 хвилини розвивають їх без підготовки. Після цього відбувається обговорення: як легко було говорити експромтом і чому; чи були промови переконливими, зрозумілими; для чого лідеру важливо швидко та правильно орієнтуватися в ситуаціях та обирати правильні слова.

Подано перелік тем: Дружба; Конфлікт; Наша група; Батьки і діти; Любов; Спілкування; Стрес; Спорт; Куріння.

7. Вправа «Процання».

Учасники мають можливість висловити своє враження від тренінгу, поділитися своїми спостереженнями та репліками. Рефлексія учасників тренінгу.

Заняття 3

Розвиток функціональних навичок майбутніх психологів

1. Мозковий штурм "Продовжити речення: інклюзія - це..."

Інтеграція - це спрямовані зусилля на введення дітей з особливими освітніми потребами у звичайне навчальне середовище. Тобто, ми адаптуємо дітей до вимог дошкільного закладу. Інклюзія передбачає пристосування ДНЗ та їх загальної освітньої філософії та політики до потреб всіх дітей - як обдарованих, так і тих, хто має особливі потреби.

Інклюзивний садок - це заклад освіти, який забезпечує інклюзивну освіту як систему освітніх послуг, включаючи адаптацію навчальних програм, фізичне оточення, методи та форми навчання, залучення існуючих ресурсів у громаді, взаємодію з батьками та фахівцями для надання спеціальних послуг згідно з різними освітніми потребами дітей та створення позитивного клімату в навчальному середовищі.

Незважаючи на те, що інклюзивні школи забезпечують сприятливі умови для рівних можливостей і повної участі, для їх ефективної діяльності необхідні спільні зусилля не лише з боку педагогів та персоналу ДНЗ, але й з боку ровесників, батьків та членів сімей.

Основний принцип інклюзивної школи полягає в тому, що всі діти мають навчатися разом у всіх випадках, коли це можливо, незважаючи на певні труднощі чи відмінності, що існують між ними.

Діти з особливими освітніми потребами мають отримувати будь-яку додаткову підтримку, яка може знадобитися для успішного навчання та виховання.

Інклюзія є найбільш ефективним засобом, що гарантує солідарність, співучасть, взаємоповагу та розуміння між дітьми з особливими потребами та їхніми ровесниками.

Ключовий принцип інклюзивного підходу полягає в тому, що загальноосвітні заклади мають бути відкритими для всіх дітей, незалежно від їхніх фізичних, інтелектуальних, соціальних, емоційних, мовних чи інших особливостей, включаючи дітей з проблемами у розвитку та обдарованих, безпритульних, працюючих, а також дітей, що належать до мовних, етнічних чи культурних меншин.

2. Притча «Свій хрест – своя ноша». Божественний владика роздав усім людям хрести та промовив: "Це твій хрест, і тобі його нести." Після певного часу всі народи зібралися зі скаргою: важко нести свій хрест. Вони вирішили звернутися до Бога. Бог сказав: "Зніміть свої хрести і покладіть їх

всі разом." Різні хрести лежали в купі: залізні, дерев'яні, мідні, срібні. "Оберіть хрест, який вам до вподоби, і несіть його." Важко, незручно нести. Знову всі зібралися на раду. Бог сказав: "Оберіть хрест, який до душі." Кожен взяв свій старий хрест, і він здався легким, зручним. І всі люди стали щасливими. Висновок: бажаю, щоб обрана нами ноша завжди була легкою та до душі. Через 100 років не буде важливим, в якому ви ходили костюмі, на якій машині їздили, скільки грошей мали на рахунку. Буде важливим, хто ви були і що залишили в душі хоча б одній дитині...

3. Вправа "Емоційна бухгалтерія" Уявіть собі дитину з особливими потребами у вашому класі. Проаналізуйте, скільки разів протягом одного дня ви:

Звертались до дитини з емоційно позитивним висловлюванням (радісним вітанням, схваленням, підтримкою)		Звертались до дитини докором, зауваженням, критикою.	
Словесно підтримували дитину		Підвищували голос на дитину	
Взаємодіяли з дитиною, враховуючи ситуацію її розвитку		Були у ролі "контролюючого дорослого" і дивились на дитину «зверху вниз»	
Скільки справ зробили разом з дитиною		Скільки справ зробили за дитину	
Загальний результат:		Загальний результат:	

Підсумок: підрахуйте результати, проаналізуйте ситуацію.

4. Вправа «Переваги і недоліки інклюзивної освіти» Учасники першої групи мають записати на ватмані всі переваги інклюзивної освіти, а учасники другої - її недоліки. Висновок: відзначено, що переваги інклюзивного навчання переважають, і тому слід приймати інших такими, які вони є, і зосереджувати зусилля на навчанні дітей з особливими потребами. Бо інклюзія - це коли кожна людина має значення.

5. Вправа «Експеримент» Візьміть серветку, заплющіть очі, і виконайте певні дії точно за інструкцією, щоб результат був однаковий для всіх. Всі учасники групи отримують серветки і, не розмовляючи з ким-небудь, виконують ті самі дії, що інструктує тренер. Тренер: Згиніть серветку навпіл і відріжте лівий кутик; згорніть ще раз навпіл, відріжте правий кутик; згиніть аркуш навпіл і відріжте лівий кутик; Розплющіть очі. Що вийшло? Візерунки у всіх різні. Схожі, але однакових немає, хоча інструкція однакова. Отже, можна зробити висновок: кожна людина сприймає однакову інформацію по-різному і виконує завдання по-різному, оскільки кожна людина унікальна і вносить своє власне у процес. Робота вчителя в інклюзивному класі полягає в

тому, щоб розкрити індивідуальність кожного, дати йому можливість проявити себе творчо і не боятися цього робити.

6. Вправа «Рефлексія» Важливо зрозуміти, що інклюзивна освіта стикається з численними викликами в загальноосвітніх школах. Але на терезах ваг - життя дітей з особливими потребами, які потребують нашої допомоги. Важливо висловити такі слова: "Діти не повинні відчувати себе іншими... Це діти, які зазнали складностей у житті... Лише співчуття недостатньо, треба розвивати можливості.

Давайте підсумуємо наш тренінг:

Знайшли чи вивчили щось нове, що ви використовуватимете у своїй професійній діяльності?

Чи виправдалися ваші очікування від тренінгу, які ви мали на початку нашої зустрічі?